

УДК 323.1:94(477)"1917/1921":355.082(092)

ДЕМ'ЯНЮК О. Й.

<https://orcid.org/0000-0002-0034-5768>

<https://doi.org/10.33577/2313-5603.45.2026.3-17>

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ В ПРАЦЯХ ВІЙСЬКОВИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДІЯЧІВ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 – 1921 РОКІВ

У статті проаналізовано публікації учасників визвольних змагань доби Української революції 1917 – 1921 років. Увагу зосереджено на позиції авторів щодо формування української національної ідеї в 20-х роках ХХ століття. Перебуваючи в еміграції, представники різних українських політичних сил та рухів із позицій власної ідеології й самосвідомості аналізували причини поразки, здебільшого звинувачуючи в цьому політичних опонентів чи зовнішніх ворогів. Політики й військові діячі, яким вдалося стати вище політичних амбіцій, намагалися реалістично оцінити тодішній стан національної ідеї, її сприйняття різними прошарками українського суспільства за кордоном. Більшість своїх думок щодо перспектив розвитку української національної (державницької, консолідуційної) ідеї висловлювалися на сторінках їхніх праць чи періодичних видань української діаспори. З огляду на обсяг статті, нами розглянуто наукові та публіцистичні публікації трьох діячів цієї доби.

У працях В'ячеслава Липинського (політика і, певною мірою, військового), зокрема у «Листах до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму», обґрунтовується концепція «територіального патріотизму», де визначальну роль покликана відігравати нація, яку необхідно сформувати.

Дмитро Донцов (політик і публіцист) на сторінках досліджень «Підстави нашої політики» та «Націоналізм» виступав за побудову української національної держави на засадах консенсусу широких народних мас, що передбачало наповнення української ідеї «цілком новим духом», який асоціюється з націоналізмом.

У статтях Всеволода Петріва (генерал-хорунжий, автор військово-історичних досліджень), насамперед у «Досвіді минулого (спогад на часі)», «Про значіння селянства в житті держави» та «Споминах з часів української революції (1917 – 1921)» проглядається переконання автора щодо важливості селянства та інтелігенції для реалізації національної ідеї й побудови держави.

Обраний напрямок дослідження дозволяє визначити відмінності в позиціях цих українських діячів щодо наповнення змістом поняття української національної ідеї.

Ключові слова: національна ідея, національна ідеологія, Українська революція, військово-політичний діяч, військовий, політик.

Постановка проблеми та її актуальність. Сталий інтерес до української національної ідеї спонукає дослідників час від часу

Дем'янюк Олександр Йосипович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології, Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Луцьк.

© Дем'янюк О. Й., 2026.

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

ISSN 2313-5603

звертатися до інтелектуальної спадщини попередніх поколінь державних, політичних, військових діячів. Вони, набувши поважний життєвий досвід, намагалися в своїх виступах, спогадах, працях викласти своє бачення української ідеї крізь призму боротьби, роздумів, аналізу.

Погоджуючись з цією тезою Національна ідея – «це своєрідна «філософія життя» народу, система його поглядів і загальних принципів життєдіяльності, уявлень про основну мету, до якої він прагне у своєму історичному поступі ці принципи базуються на спільному історичному досвіді, спільній території, культурі, мові, побуті, традиціях і звичаях» (*Авер'янова, 2008:41*), зауважимо, що саме такі прояви та вираження української ідеї відшукували в працях учасників Української революції 1917 – 1921 років.

Військово-політичні обставини у 20-х роках ХХ століття склалися таким чином, що українцям не вдалося реалізувати основну мету своєї національної ідеї – побудувати самостійну державу. При цьому трьом європейським націям – польській, чеській та фінській вдалося вибороти державну незалежність. Українська національна ідея на цьому етапі переділу кордонів європейських держав виявилася незавершеною.

Пізніше в еміграції представники різних українських політичних сил, з позицій власної ідеології, аналізували причини поразки, здебільшого звинувачуючи в цьому політичних опонентів. Політики й військові діячі, яким вдалося опанувати політичні амбіції, намагалися реалістично оцінити тогочасний стан національної ідеї, її сприйняття різними станами українського суспільства за кордоном. Більшість своїх думок щодо перспектив розвитку української національної (державницької, консолідаційної) ідеї висловлювалися на сторінках їхніх праць чи періодичних видань української діаспори.

Аналіз навіть невеликої частини цієї інтелектуальної спадщини дозволить наблизитися до розуміння ідей політичних і військових діячів доби Української революції, навіяних боротьбою за встановлення української державності.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Знайомство з науковою та публіцистичною спадщиною учасників Української революції 1917 – 1921 років дозволяє обумовити наукову доцільність дослідження проблеми формування та наповнення інтелектуальним змістом української національної ідеї в 20-х роках ХХ століття. Заявивши про аналіз робіт обраних військових і політичних діячів доби визвольних змагань, відповідно, сформуємо й джерельну базу. Це праці В'ячеслава Липинського «Листи до

братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму» (1995, 2010), Дмитра Донцова «Підстави нашої політики», «Націоналізм» (1921, 2017), Всеволода Петріва «Досвід минулого (спогад на часі)», «Спомини з часів української революції (1917 – 1921)» (2002, 2004) тощо. Крім того, використано праці попередніх дослідників цієї проблеми, зокрема: В. Муляр (2024), В. Пержуна (2011), Н. Авер'янової (2008), О. Поцюрка (2012), власні напрацювання.

Мета та завдання дослідження. Вважаємо за доцільне зосередити дослідницьку увагу на літературній (науковій, публіцистичній) спадщині трьох діячів доби Української революції 1917 – 1921 років, які репрезентували різні прошарки суспільства тієї доби й були носіями різних політичних думок та ідеологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доба української революції засвідчила наявність різноманітних поглядів не лише на побудову української державності, але й на формування, інтелектуальне обґрунтування і втілення національної ідеї. Більшість учасників визвольних змагань 1917 – 1921 років, які залишили після себе наукові, публіцистичні чи мемуарні публікації, так чи інакше торкалися проблем національної ідеї, висловлюючи своє бачення щодо її наповнення, використання в боротьбі чи державотворенні.

З-поміж широкого пласту тих праць зосередимося на спадщині трьох діячів доби Української революції: В'ячеслава Липинського, офіцера та політичного діяча; Дмитра Донцова, публіциста й урядовця; Всеволода Петріва, генерала і дослідника військово-історичного спрямування.

В'ячеслав Липинський (1882 – 1931) був активним учасником Української революції, зокрема на другому її етапі – Гетьманаті «Українська Держава». Під час Першої світової війни служив прапорщиком у 4-му драгунському Новотроїцько-Єскатинославському полку, звідки через хворобу був переведений у резервну частину. Після початку революції долучився до українізації військових підрозділів у Полтаві, де тоді проходив службу. Про цей період він пізніше згадував у праці «Листи до братів-хліборобів». Разом із Миколою Міхновським та іншими однодумцями В. Липинський долучився до створення Української Демократичної Хліборобської партії (УДХП). У політичній програмі партії, написаній ним, обґрунтовувалася ідея національного суверенітету України.

У добу Гетьманату Павла Скоропадського В. Липинський погодився на посаду посла в Австрії, обіймаючи її ще деякий час після антигетьманського повстання – за доби Директорії УНР. Потому проживав на еміграції, де займався політичною, науковою, соціологічною

та публіцистичною діяльністю. Праці його, здебільшого, були присвячені монархізму та консерватизму, зокрема обґрунтуванню монархічно-гетьманської концепції державного розвитку України.

Під час військово-політичних подій 1917 року В. Липинський у своїх політичних поглядах починає більше тяжіти до монархічної форми правління, обмеженої демократичними інституціями хоча монархічну ідею В. Липинський запропонував ще в 1911 році на нарадах українських самостійників, переконуючи, що гетьманат як різновид монархічної держави на території України є об'єктивним і закономірним явищем (*Поцюрко, 2012:345*). Така позиція політика ґрунтувалася на сприйнятті тогочасних суспільно-політичних подій, які подекуди межували з анархією та занепадом державницької ідеї, як таких, що потребують сильного державницького управління.

Детально концепцію українського монархізму (гетьманату), власні погляди на українську державу та аналіз діяльності в Україні соціал-демократичних партій під час Української революції В. Липинський виклав у написаному ним у 1919 – 1926 роках політичному трактаті «Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму».

В. Липинський протиставляв націоналістичній та соціалістичній доктринам національну ідею, яка по суті переґукувалася з іншими складовими його вчення – «нацією» та «національною елітою». Провідною серед його національної ідеї була проблема держави і влади. Він розглядав національну ідею як чинник консолідації та розвитку української нації. Саме державотворення визначав стрижнем формування модерної нації. Адже В. Липинський вважав, що здатність до життя і відмирання кожної держави залежать від форми її організації, устрою, що, своєю чергою, визначається рівнем взаємовідносин між елітою та народом.

Зміст української національної ідеї наповнювався територіальним патріотизмом, позаяк нація «мусить сотворити свою державу, свою одну національну державну ідею таку, яку в формі національно-державної незалежності мають Москалі, Поляки, Чехи, Угри, не кажучи вже про всі інші великі культурні нації, – й одну національну культуру таку, що об'єднує кожну націю на цілім світі в одно тіло» (*Липинський, 1995:43–44*).

Він вважав, що Українська держава, з одного боку, має стати синтезом культурних досягнень Заходу і Сходу, а з іншого – зберегти традиційні основи свого існування. Вже перебуваючи в еміграції, політик обґрунтовував ідею територіального патріотизму української нації, що повинен був розвиватися через пробудження

почуття солідарності та єдності всіх постійних мешканців української землі незалежно від їх етнічного походження, класової приналежності, віросповідання, соціально-культурного рівня, національної свідомості. За задумом політика, Україна мала стати батьківщиною для усіх її мешканців – як прибічників не залежності держави, так і її противників. З-поміж іншого, він робить і такий висновок: «Позаяк в Україну українотворчі елементи приходять з Європи, а не з Азії, і позаяк ціле українство, як рух державно-національний, єсть дитиною культури європейської, не азійської, то щоб зреалізуватись, народитись, воно мусить перш за все одрізати пуповиння од своєї матері: Заходу і Польщі» (Липинський, 2010: 115).

Аналізуючи діяльність демократичних інститутів доби Української Центральної Ради та Директорії УНР, В. Липинський дійшов висновку, що саме українська еліта, а це представники української демократичної інтелігенції, виявила політичну неспроможність збудувати самостійну українську державу. На відміну від діячів УНР, які вбачали причини поразки Української революції у відсутності державної свідомості в українського народу, В. Липинський відшукував винуватців поразки в середовищі національних провідників соціал-демократичного спрямування. Він був переконаним, що українська національна демократія, що прийшла до влади на революційній хвилі, не спромоглася трансформувати революційний запал пересічних українських громадян, які демонстрували високий рівень національної свідомості у свідомість державницьку (Дем'янюк, 2013:11). Тому й заявляв: «Побили себе ми самі. Ідеї, віри, легенди про одну єдину, всіх Українців об'єднуючу, вільну й незалежну Україну провідники нації не сотворили, за таку ідею не боролись і тому розуміється така Україна здійснитись, приборати реальні живі форми не змогла. Натомість сотворила українська інтелігенція ідею про залежну від перемоги тієї чи іншої сторонньої сили і з ціми сторонніми силами об'єднану, а всередині роз'єднану й непримириму в собі Україну, і таку розпорошену, здеморалізовану націю українську ми тепер маємо» (Липинський, 2010: 163).

Національна ідея, на думку Н. Авер'янової, серед багатьох найістотніших моментів включає в себе передусім мету існування національної спільноти, що проявляється на різних рівнях обґрунтування і проявів – від емоційних до науково виважених і ґрунтовно прорахованих (Авер'янова, 2008:41). Ці ж думки знаходимо у В. Липинського: «Коли відродження націй відбувається без національного ідеалізму, без любови до цілої нації в усіх її класах

і групах, без того ідейного національного пафосу, того романтичного захоплення образом нової волі й незалежності нації, що йшло в парі з відродженням усіх європейських народів, то внаслідок того з самого поняття нації викидається весь його живий творчий зміст» (Липинський, 2010:161).

Рушієм боротьби за національну ідею В. Липинський вважав хліборобську верству, адже був переконаний, що доля самостійної України пов'язана з реальними інтересами хліборобського класу, який він вважав основою української нації. Саме хлібороби, що міцно прив'язані до землі, найбільше зацікавлені в існуванні власної незалежної держави.

Українська інтелігенція не вірила, що долю української незалежної держави можна пов'язати з хліборобським класом, і в перші місяці революції не зуміла використати моральне піднесення всіх класів для об'єднання їх навколо ідеї незалежної держави (Поцюрко, 2012:344). У нерозумінні цього він неодноразово звинувачував демократичну інтелігенцію та партії: «Експропріювати нам українським хліборобам нашу національну свідомість і нашу приналежність до великої української нації, буде нашим демократичним українським партіям мабуть тяжче, чим експропріювати нам нашу предківську рідну землю» (Липинський, 2010:179).

Щодо суспільно-політичного устрою, то тут В. Липинський обґрунтовував концепцію української монархічної держави на базі дідичного гетьманату, спираючись на ідеологію українського консерватизму (Кирик, 2008:40). Він вважав, що «тільки при гетьмансько-монархічній формі українського державного ладу український клас хліборобський зможе об'єднатись, зорганізуватись і придбати ту внутрішню силу, без якої не може бути об'єднана Українська нація і не може бути збудована Українська Держава» (Липинський, 2010:192).

Дмитро Донцов (1883 – 1973) на початковому етапі Української революції перебував за кордоном, де очолював Спілку визволення України (СВУ). Пізніше гетьман Павло Скоропадський запросив його до співпраці в своїй адміністрації. Публіцист очолив Бюро преси при Міністерстві внутрішніх справ Гетьманату «Українська Держава», ставши директором Української телеграфічної агенції. На інші посади в цій державі він так і не погодився. Після втрати влади гетьманом Павлом Скоропадським Д. Донцов виїхав за кордон. За деякий час він погодився на співпрацю з Директорією УНР, ставши у 1919 році керівником Українського пресового бюро при дипломатичній місії УНР у Берні (Швейцарія).

Д. Донцов був автором низки праць з проблем української самоідентифікації, державницької та національної ідеї, націоналізму. Частина з них з'явилася в міжвоєнний період і стала наслідком переосмислення досліджень європейських філософів і публіцистів різноманітних проблем переважно європейських націй. Серед най ґрунтовніших розвідок Д. Донцова тієї доби – «Історія розвитку української державної ідеї» (1917), «Підстави нашої політики» (1921), «Націоналізм» (1926), «Дух нашої давнини» (1943) тощо, які з'явилися «в період глибокої й затяжної політично-організаційної та світоглядної кризи української нації після падіння щойно відновленої української державности 1917-20 рр.» (Сосновський, 1974:17).

У цих та інших працях він заявляє, обґрунтовує, переконує, що вирішення наріжних питань українського суспільства лежить у площині формування нації, національного духу, національної свідомості, національної ідеї, національної державності. Аналізуючи український рух напередодні революційних подій, Д. Донцов визнає, що «весь український рух, розуміється, зовсім не був чисто культурним, але також і політичним» (Донцов, 1991:30), саме тому на початку ХХ століття він викликав занепокоєння у вищих урядових колах імперії. Чинниками тогочасного розвитку української національної свідомості публіцист вважав українську пресу, українські просвітні товариства та земства.

Тому й критикує світоглядні позиції М. Драгоманова й М. Грушевського щодо ідеї об'єднання української нації: «Цей свого роду «світогляд» відбивався і в цілій зигзагуватій політиці українства, вся вона була наскрізь просякнута драгоманівською вірою в силу розуму і переконання... Вся вона властиво виходила з положення, що непримиренне ворогування між народами – байка, щось штучне, що дасться усунути взаємним порозумінням; вся вона не раз апелювала до драгоманівського порівняння «пса і kota», аби «переконати», кого треба, в «безглузді» їх неприєднаного до нас відношення, та в можливості, в обопільних інтересах *modus'a viverdi* між народами, мріючи про «автономії», українські Швейцарії та інші утопії» (Донцов, 2017:34) або ж «для провансальців самостійність краю здійснюється ніколи *contra*, лише *cum*, лише з поміччю ворожих сил, ніколи *vi*, а завжди *consilio*» (Донцов, 2017:72).

На початку Української революції такі погляди М. Грушевського поділяли його соратники – В. Винниченко, С. Петлюра, С. Єфремов, Д. Дорошенко, В. Прокопович та інші. На жаль, тодішній Грушевський: «не прагнув незалежності України, вважаючи, що вона має стати федеративним утворенням у складі демократичної Росії. І

лише наступ більшовиків у січні 1918 року змусив Грушевського та його соратників проголосити незалежність» (Кралюк, 2016). Вочевидь, таку позицію не міг толерувати Д. Донцов. По завершенню революційних спроб, аналізуючи недавнє минуле, він зазначив, що Українська Центральна Рада, очолювана М. Грушевським «рвати з російським урядом вона не хотіла, бо до самостійности відносилася так само неприхильно, як і Росіяни. Ще менше хотіла вона «ослабити єдиний революційний фронт» (Донцов, 1921:155).

Саме тоді Д. Донцов бачив інші прагнення пересічних громадян і зібрань різного штибу (селянський, військовий та інші з'їзди), на що в 1921 році вказав у праці «Підстави нашої політики»: «Такі домагання, як творення національного війська, скликання Українських Установчих Зборів, ставлені організованими українськими масами, були виразом волі нації створити з Києва осібний центр політичної волі, незалежний від Росії, подруге – створивши сей центр самовільно, не оглядаючись на петербургський уряд, котрий ще до того сидів дуже не міцно, zagrożений всякими заповідженими і незаповідженими револьтами. Для політика, що будував свою тактику на тенденціях хвилини, завдання, здається, було ясне: поглиблювати розбуджений «національний шовінізм» і вести назріваючий конфлікт в рамках конфлікту Україна-Росія, зв'язуючи міцно політичні і соціальні гасла національної революції» (Донцов, 1921:155).

З погляду Донцова, українська влада не хотіла дати державної підтримки національній ідеї, яка набирала сили з-поміж різних верст населення, і ця ідея незалежної від Росії України гальмувалася гаслами автономії, за які до останнього трималися політики, що сповідували провансальський світогляд, насамперед гуманізм і толерантність щодо північних сусідів. Не допоміг і Перший військовий з'їзд, який зібрався в травні 1917 року в Києві попри всілякі заборони з боку російського уряду. Українська Центральна Рада тим часом все роздумувала, як використати (чи не використати) заяви і настрої, які там прозвучали. Центральна влада продовжувала виявляти обережність, розраховуючи на поступовість процесу легітимізації національних Збройних сил й обмеження їхньої кількості. За таких обставин солдати-українці заклики Української Центральної Ради до гуртування сприймали із захопленням, однак, водночас, виявляли нетерпіння, ставали на шлях стихійного створення українських військових формувань. Свою роль у цьому відіграла поширювана у середовищі військових самостійницька ідеологія, що вимагала негайного оголошення України самостійною державою з власними національними Збройними силами.

Конфлікт між владою та військовими загострився настільки, що «полуботківців відправлено на фронт, а Рада вживала всего, «аби не внести серйозного заколоту уряду демократії», аби стлумити новий порив до формування національної української армії. Тай се було цілком льогічно» (Донцов, 1921:159). Д. Донцов чітко вказував на українське військо як важливу складову реалізації української національної ідеї – побудову самостійної Української держави. Він був переконаний, що «самочинна організація армії, самовільна політика в справі миру і отверте опертя на революційні маси проти цілком захитаного вже і підмінюваного уряду – ось була тактика, що сама накидалася бігом подій. Се була тактика національно-революційна, і тому власне Рада її – не вибрала. Замість національної тактики вона мала соціальну, замість революційної – угодову» (Донцов, 1921:159). Подібними вадами, на думку Д. Донцова, була наділена й Директорія.

Дещо інші оцінки публіцист виставив Гетьманату «Українська Держава». Загалом доволі позитивно оцінюючи реалізацію національної ідеї за П. Скоропадського, він визнавав, що «особа гетьмана здавалась найбільш придатною до сеї спроби. Він мав особисту відвагу, з професії належав до стану, в котрого все виходили давні гетьмани, не лякав ся почуття відповідальности. Як многі йому подібні історичні діячі, був він homo novus, але з другої сторони, овіяний всіми традиціями старого українського імені, міг він своєю особою нав'язати перетягу нитку між обома Українами: старою і новою» (Донцов, 1921:166). Таким чином Д. Донцов не лише проводив історичні паралелі, але й шукав спадкоємність національної ідеї в козацькій добі.

Рефлексує про українську національну ідею, рушійну силу та шляхи її реалізації, Д. Донцов вказує, що «тільки до здійснення незалежности нації конечна річ, щоби самостійницька інтелігенція, що стоїть на ґрунті селянської ідеології, знайшла формулу великого народного руху на Україні і виразно намітила його мету» (Донцов, 1921:209). У пізніших працях він розвиває цю ідею та приходять до висновку, що «раси й ідеї, які хочуть грати ролю в історії, мають гукати не до світової «справедливости», а лише до своєї волі і здібностей – пхнути історію наперед, працюючи для «поступу» та «право сильних рас організувати людей і народи для зміцнення існуючої культури й цивілізації» (Донцов, 2017:199).

Тому Д. Донцов свідомий того, що українська національна ідея потребує оновлення: «те, що бракує українській ідеї, це «цілком новий дух». Наша мандрівка по пустелі ще не скінчилася тому, що

були в нас тисячі воль замість однієї, і сотки туманних, замість однієї яскравої думки, що лучила б усіх в одну цілість. Бо що є нація, коли не скупчення мільйонів воль довкола образу спільного ідеалу?» (Донцов, 2017:210). Вчений наголошує на тому, що необхідно проводити цілеспрямоване виховання національно виснажених людей, які б визнавали етичним і моральним лише те, що утверджує націю (Муляр, 2024:178).

Д. Донцов вважав, що українство повинно об'єднатися спільною, загальнонаціональною ідеєю, інакше воно ніколи не вийде зі стану провінції. Якщо цього не станеться, то чужа ідея може знищити різноманітні національні ідеї, розколовши суспільство. Тому, за Д. Донцовим: «Коли Україна хоче вийти зі стану провінції, мусить витворити в собі, крім волі до влади, ту велику всеобіймаючу ідею, ідею опанування духовного, економічного і політичного нації» (Донцов, 2017:226).

Всеволод Петрів (Петров) (1883 – 1948) був кадровим військовим, учасником Першої світової війни (полковник російської імператорської армії з березня 1917 року). Від початку Української революції брав активну участь в українізації військових підрозділів на Західному фронті. Зокрема в листопаді 1917 року організував і очолив полк імені кошового Костя Гордієнка, з яким пройшов рейдом до Києва через території, зайняті збільшовиченими частинами. Впродовж революційної доби обіймав різні посади, найвищими з-посеред яких були: командувач Волинської групи Дієвої армії УНР, начальник Генерального штабу УНР, військовий міністр УНР. У 1922 році звільнився в запас із армії УНР у званні генерал-хорунжого.

Перебуваючи в еміграції, В. Петрів займався викладацькою, громадською, дослідницькою, письменницькою діяльністю, консультував із військових питань, вивчав та аналізував українську військову історію, готував військово-історичні праці, на сторінках яких висловлював своє бачення ролі війська у становленні Української держави, ролі різних верств у формуванні української ідеї, війська, політики, державності,

Так, обґрунтовуючи роль селянства у житті держави, він визначав основою світогляду різних категорій населення їхню залежність від особистої праці для забезпечення фізичного існування. Обираючи між селянами і робітниками (пролетаріатом), В. Петрів віддавав перевагу першим, зазначаючи: «для творби кожної самостійної держави, кожної підвалини існування окремого будь-якого народу, необхідно мати якнайширшу групу людей світогляду, опертому на власну базу існування на землю, якою людина має право диспонувати для

себе, але разом таких, що розуміли би інтереси ширшого загалу своїх співгромадян. Це, як бачимо, є повною протилежністю гаслу, що пролетарії не мають батьківщини й тому мають право поширювати свою батьківщину аж на цілий світ» (Петрів, 2004b:88).

Об'єднувальну роль у державотворчих процесах В. Петрів відводить національній інтелігенції, економічно незалежній від політичних партій та окремих політиків, вказуючи на те, що вона «може бути справжнім провідником народніх мас й якщо вона буде у будь-якої партії, то не з мотивів спекулятивних – власного заробітку, але з мотивів переконання у добрі чи злі певної партії для цілого народу» та резюмуючи: «Словом, все те, що має базу в землі, є основою незалежного існування цілого народу, основою його моці й сили» (Петрів, 2004b:89).

Подібні твердження можна побачити в інших працях В. Петріва. У «Споминах з часів української революції (1917–1921)» він писав, що «народні маси по всім цим уривочним спостереженням ще досі не знайшли своєї влади, яка би їх цілковито задовольнила, тому таке відірвання кермування та збройної сили від мас шкідливе, зокрема в період процесу шукання чи то популярної, чи то бодай "твердої влади" (Петрів, 2002:484).

В еміграції, роздумуючи про революційні події в Україні 1917 – 1921 років, В. Петрів повертався до проблеми поразки України, відсутності ідеї, яка би змогла об'єднати українців у боротьбі за власну державність. Він висуває кілька причин, з-поміж яких і зовнішній, насамперед, «східний» («більшовицький») фактор. Основою цього фактора стала більшовицька пропаганда, яка була щедро пересіяна неправдивими, а часто-густо і брехливими вкидами. Подібно як сьогодні росіяни ведуть інформаційну війну проти України.

Отож, початок революції, на думку В. Петріва, був перспективним: «Прийшла революція 1917 р. з привабливими гаслами самовизначення народів й обіцянкою закінчити війну, що нищила життя та нерви, революція з оманю кращого нового життя у новій констеляції народів. Прокинулося приспане національне почуття, пройшли величаві маніфестації російських вояків української народности. Захоплюючі гасла солідарности «українців як українців для захисту прав українського народу» дали підстави для відбудови власного життєвого ладу» (Петрів, 2004a:310).

У державотворчий процес відразу втрутилися російські демократи, а невдовзі – більшовики, роблячи все, аби українська національна ідея не набирала прихильників, а державотворча

праця занепадала, бо «більшевицьким "сусідонькам найближчим, вороженькам найгіршим" це було не до вподоби, вони зараз же почали розкладати цю національну спільноту, що народжувалася. Українські вояки, що мали боронити Україну, підпали більшевицьким розкладовим впливам і пішли домів... в ім'я особистого спокою й надії на "хату з краю"» (Петрів, 2004a:311).

Про важливість національних Збройних сил В. Петрів писав часто й не випадково, адже мав величезний досвід військової служби та бойової роботи. Тому мав повне право стверджувати, що «всупереч волі всіх чужих і ворожих нам сил, зуміли ми зорганізувати збройні частини, які стали до боротьби за волю України», що «ніхто з українських вояків Великого Зриву не шукав чужих правд, не вважав важливішим те, де буде стояти нпр. стільчик у своїй хаті, лишень думав про те, щоб над своєю хатою спорудити спільний усім дах. Тоді була спільна мета, за здійснення якої ставав до боротьби кожний з нас, хто почував себе відповідальним за долю Батьківщини» (Петрів, 1945).

Висновки. Проаналізовані праці вказують на широкий політичний спектр учасників Української революції 1917 – 1921 років. Звісно, що їх обрано не випадково, адже всі вони віддзеркалюють різні позиції щодо української національної ідеї, різні за своїми політичними поглядами, професіями, дольовою участю в національних визвольних змаганнях 20-х років ХХ століття.

В'ячеслав Липинський (політик і офіцер, учасник Першої світової війни) послідовно відстоював концепцію «територіально-го патріотизму», де головним важелем виступає нація; обґрунтовував консервативну державну модель (гетьманат). Дмитро Донцов (політик та ідеолог націоналістичних ідей) виступав за побудову держави за консолідації широких народних мас, наповнення української ідеї «цілком новим духом», вказував на роль національної інтелігенції, селянства, українського війська. Всеволод Петрів (генерал-хорунжий, військовий історик), аналізуючи перебіг визвольних змагань, вказував на важливість селянства й інтелігенції для реалізації національної ідеї та побудови держави.

У майбутньому було би доцільно розглянути праці інших учасників Української революції щодо їхніх поглядів на реалізацію української ідеї.

Використані посилання

Авер'янова Н. (2008). Українська національна ідея в творчості В'ячеслава Липинського та її роль в сучасному державотворенні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство. Вип. 12. С. 40–43.

Дем'янюк О. (2013). Державна організація українців: погляд В. Липинського. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Локачинський район і Затурці в історії України та Волині. Наук. зб. Вип. 46. Луцьк : «Волинські старожитності». С. 10–13.

Донцов Д. (1921). Підстави нашої політики. Відень : Видавництво Донцових. 212 с.

Донцов Д. І. (1991). Історія розвитку української державної ідеї. Київ: [б.в.] 43 с.

Донцов Д. І. (2017). Націоналізм. Київ : ФОП Стебляк. 256 с.

Кирик Л. Еволюція концепції українського державотворення в історико-політологічній спадщині В'ячеслава Липинського. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство. Вип. 12. С. 38–40.

Кралуок П. (2016). Трагічне русофільство Михайла Грушевського. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/28010816.html> (дата звернення: 29.01.2026).

Липинський В. (1995). Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. Повне зібрання творів, архів, студії. Київ; Філадельфія. Т. 6. Кн. 1. 470 с.

Липинський В. (2010). Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. В'ячеслав Липинський та його доба: Кн. 1. Київ : Темпора. С. 92–214.

Муляр В. (2024). Дмитро Донцов: до питання про національну ідею. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. Вип. 52. С. 175–182.

Пержун В. В. (2011). Ідеологія «чинного націоналізму» Дмитра Донцова: історія та сучасність. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. № 1. С. 26–30.

Петрів В. (1945). Во ім'я дорогої ідеї. Український шлях. 1 квітня.

Петрів В. (2002). Спомини з часів української революції (1917–1921). Військово-історичні праці. Спомини. Київ : Поліграфкнига. С. 237–623.

Петрів В. (2004,а). Досвід минулого (спогад на часі). Військово-історичні праці. Листи. Київ : Українська Видавнича Спілка. С. 310–313.

Петрів В. (2004,б). Про значіння селянства в житті держави. Військово-історичні праці. Листи. Київ : Українська Видавнича Спілка. С. 86–91.

Поцюрко О. Ю. (2012). Ідея національної свободи у творчій спадщині В'ячеслава Липинського. Гілея: науковий вісник. Вип. 64. С. 342–347.

Сосновський М. (1974). Дмитро Донцов. Політичний портрет: з історії розвитку ідеології українського націоналізму. Нью-Йорк; Торонто: Trident International. 479 с.

References

Averianova, N. (2008). The Ukrainian National Idea in the Works of Viacheslav Lypynskyi and Its Role in Contemporary State-Building. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Ukrainian Studies*, Issue 12, pp. 40–43 (ukr.).

Demianiuk, O. (2013). The State Organization of Ukrainians: V. Lypynskyi's Perspective. *The Past and Present of Volyn and Polissia. Lokachyn District and Zaturtsi in the History of Ukraine and Volyn. Scholarly Collection*, Issue 46. Lutsk: Volynski Starozhytnosti, pp. 10–13 (ukr.).

Dontsov, D. (1921). *The Foundations of Our Politics*. Vienna: Dontsov Publishing House. 212 p. (ukr.).

Dontsov, D. I. (1991). *The History of the Development of the Ukrainian State Idea*. Kyiv: [n.p.]. 43 p. (ukr.).

Dontsov, D. I. (2017). *Nationalism*. Kyiv: FOP Stebliak. 256 p. (ukr.).

Kyryk, L. (n.d.). The Evolution of the Concept of Ukrainian State-Building in the Historical and Political Legacy of Viacheslav Lypynskyi. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Ukrainian Studies*, Issue 12, pp. 38–40 (ukr.).

Kraliuk, P. (2016). The Tragic Russophilism of Mykhailo Hrushevskyi. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/28010816.html> [Date accessed 29.01.2026] (ukr.).

Lypynskyi, V. (1995). Letters to the Brothers-Farmers: On the Idea and Organization of Ukrainian Monarchism. *Complete Works, Archive, Studies*. Kyiv; Philadelphia, Vol. 6, Book 1. 470 p. (ukr.).

Lypynskyi, V. (2010). Letters to the Brothers-Farmers: On the Idea and Organization of Ukrainian Monarchism. In *Viacheslav Lypynskyi and His Era*, Book 1. Kyiv: Tempora, pp. 92–214 (ukr.).

Muliar, V. (2024). Dmytro Dontsov: On the Question of the National Idea. *Bulletin of Lviv University. Series: Philosophical and Political Studies*, Issue 52, pp. 175–182 (ukr.).

Perzhun, V. V. (2011). The Ideology of “Active Nationalism” of Dmytro Dontsov: History and Modernity. *Bulletin of NTUU “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*. Political Science. Sociology. Law, No. 1, pp. 26–30 (ukr.).

Petriv, V. (1945). In the Name of a Dear Idea. *Ukrainskyi Shliakh*, April 1 (ukr.).

Petriv, V. (2002). Memoirs from the Times of the Ukrainian Revolution (1917–1921). In *Military-Historical Works. Memoirs*. Kyiv: Polihrafknyha, pp. 237–623 (ukr.).

Petriv, V. (2004a). The Experience of the Past (A Timely Reflection). In *Military-Historical Works. Letters*. Kyiv: Ukrainian Publishing Union, pp. 310–313 (ukr.).

Petriv, V. (2004b). On the Significance of the Peasantry in the Life of the State. In *Military-Historical Works. Letters*. Kyiv: Ukrainian Publishing Union, pp. 86–91 (ukr.).

Potsiurko, O. Yu. (2012). The Idea of National Freedom in the Intellectual Legacy of Viacheslav Lypynskyi. *Hileia: Scientific Bulletin*, Issue 64, pp. 342–347 (ukr.).

Sosnovskyi, M. (1974). Dmytro Dontsov. A Political Portrait: From the History of the Development of the Ideology of Ukrainian Nationalism. New York; Toronto: Trident International. 479 p. (ukr.).

Demianiuk O.

THE UKRAINIAN NATIONAL IDEA IN THE WORKS OF MILITARY AND POLITICAL FIGURES OF THE UKRAINIAN REVOLUTION OF 1917–1921

The article analyzes the publications of participants in the national liberation struggle during the Ukrainian Revolution of 1917–1921. Particular attention is paid to the authors’ views on the formation of the Ukrainian national idea in the 1920s.

While in emigration, representatives of various Ukrainian political forces and movements, guided by their own ideological positions and national self-awareness, analyzed the causes of defeat, most often attributing responsibility to political opponents or external enemies. At the same time, those politicians and military leaders who managed to rise above narrow political ambitions sought to provide a more realistic assessment of the state of the national idea at that time and of its perception by different social strata of Ukrainian society abroad. The majority of their reflections on the prospects for the development of the Ukrainian national (state-building, consolidating) idea were articulated in their scholarly works and in periodicals of the Ukrainian diaspora.

The article examines the scholarly and journalistic writings of three prominent figures of this period – Viacheslav Lypynskiy, Dmytro Dontsov, and Vsevolod Petriv. Although they held different political views and had diverse experiences of military and political activity during the Ukrainian Revolution, certain aspects of the Ukrainian national idea resonate across their works.

In the writings of Viacheslav Lypynskiy (a politician and, to some extent, a military figure), particularly *Letters to the Brothers-Farmers: On the Idea and Organization of Ukrainian Monarchism*, the concept of “territorial patriotism” is substantiated, in which the decisive role is assigned to the nation as a community that must be consciously formed.

Dmytro Dontsov (a politician and publicist), in his studies *The Foundations of Our Politics and Nationalism*, advocated the construction of a Ukrainian national state on the basis of consensus among broad popular masses, which required endowing the Ukrainian idea with a “fundamentally new spirit” associated with nationalism.

In the articles by Vsevolod Petriv (a general-khorunzhyi and author of military-historical studies), most notably *The Experience of the Past (A Timely Reflection)*, *On the Significance of the Peasantry in the Life of the State*, and *Memoirs from the Times of the Ukrainian Revolution (1917–1921)*, the author’s conviction regarding the crucial role of the peasantry and the intelligentsia in the realization of the national idea and state-building is clearly articulated.

The chosen research focus makes it possible to identify differences in the positions of these Ukrainian thinkers regarding the substantive content of the concept of the Ukrainian national idea.

Keywords: national idea, national ideology, Ukrainian Revolution, military-political figure, military leader, politician.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.01.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 09.02.2026

Дата публікації: 24.04.2026